

Hoe zaagt men van dik hout planken?

Een essay over publieksfilosofie

Annemarie Kalis

ANTW 108 (2): 225–238

DOI: 10.5117/ANTW2016.2.KALI

Abstract

Do Heidegger-teabags give philosophy a bad name? An essay about philosophy for the general public

Among many academic philosophers, philosophy for the general public has a bad reputation. In this paper I give an overview of the main points of criticism, and use these to develop a positive account of what good philosophy for the general public could be. As a first step towards such an account, I outline different views on how philosophy for the general public can relate to academic philosophy. Subsequently, I argue that what makes philosophy for the general public 'good', is just what makes philosophical work in general 'good': good philosophical work has a philosophical aim, employs philosophical methods and employs these methods in a sound way. Finally I argue that communicability of philosophical ideas should not be seen as a bonus feature but as the *sine qua non* of philosophical thinking: if academic philosophy paid more attention to communicability, we might not even need a distinct discipline of philosophy for the general public. I conclude with some concrete suggestions for improving such communicability.

Keywords: philosophy for the general public, academic philosophy, philosophical writing, De Botton, *Filosofie Magazine*

1 De slechte naam van de publieksfilosofie

Onder veel academisch filosofen heeft het tijdschrift *Filosofie Magazine* een slechte naam.¹ Deze slechte naam wordt treffend beschreven door ‘publieksfilosofen’ Frank en Maarten Meester, in een boek uitgegeven ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van datzelfde *Filosofie Magazine*:

Het hoofdkantoor [van *Filosofie Magazine*] bevindt zich in Diemen, maar de organisatie heeft haar tentakels over het hele land verspreid. Hoofddoel van deze keten is de verkoop van filosofische prullaria als scheurkalenders, luistercd’s, dvd’s, t-shirts, posters, mokken en slecht vertaalde zelfhulpboeken. Om deze troep aan de man te brengen, geeft Veen Magazines een reeks glossy tijdschriften uit, waaronder *Filosofie Magazine*. Daarin staan naast advertenties voor de prullaria ook recensies van de prullaria en interviews met of artikelen van de makers van de prullaria. De club rond Veen Magazines heeft verder allerlei festiviteiten georganiseerd waarop de prullaria te koop zijn. (Meester & Meester 2012: 18).²

Ook veel van de filosofieboeken die speciaal voor een breed publiek geschreven zijn, zoals de boeken van Alain de Botton, Rob Wijnberg en Marli Huijser, worden over het algemeen matig tot slecht gewaardeerd door academisch filosofen. Tegelijkertijd vinden veel van deze academisch filosofen dat het in principe een goede zaak is als filosofische inzichten beschikbaar worden gemaakt voor een breder publiek. De recente oprichting van de academische filosofieblog *Bij Nader Inzien* oogstte bijvoorbeeld veel waardering. De redactie van *Bij Nader Inzien* stelt op de introductiepagina dat de

kracht en meerwaarde van de academische filosofie ligt in het analyseren van concepten en argumenten, het blootleggen van aannames, en het stellen van fundamentele vragen. We zijn ervan overtuigd dat debatten in de samenleving verbeteren als ze kunnen profiteren van deze methodes [...]; deze blog heeft als doel om te laten zien hoe je vanuit filosofische perspectieven die invloedrijk

1 Met ‘academisch filosofen’ bedoel ik: filosofen die als zodanig werkzaam zijn binnen de academische wereld.

2 Een eerste observatie is daarmee meteen dat zelfrelativering en zelfspot de Nederlandse publieksfilosofie allesbehalve vreemd zijn. De bundel van Meester & Meester (2012), waarin Frank Meester de publieksfilosofie verdedigt, terwijl zijn broer Maarten Meester deze juist hard aanvalt, is met glans de meest scherp geformuleerde en hilarische analyse van publieksfilosofie die ik ben tegengekomen.

zijn geweest in de vorming van ons wereldbeeld kunt nadenken over huidige vraagstukken, en beoogt om de nieuwste inzichten uit de academische filosofie te ontsluiten. *Bij Nader Inzien* hoopt zo een accurater beeld neer te zetten van wat de academische filosofie is – en niet is.

Hieruit spreekt niet alleen (impliciet) een kritische attitude ten opzichte van bestaande vormen van publieksfilosofie, maar ook een heldere visie op wat publieksfilosofie zou moeten zijn. Helaas worden de meeste discussies onder academisch filosofen over publieksfilosofie niet zo zorgvuldig ingezet. Hoewel kritiek op, en zelfs minachting voor, de bestaande publieksfilosofie over het algemeen *bon ton* is onder academisch filosofen, wordt er opvallend weinig inhoudelijke discussie gevoerd over de vraag wat het doel van filosofie-voor-een-breed-publiek zou moeten zijn, en hoe op basis van zo'n doelstelling goede van slechte vormen van publieksfilosofie onderscheiden kunnen worden. Veel van de critici schrijven zelf nooit voor een breder publiek.³ En erger nog: we verwachten als academisch filosofen niet eens van elkaar dat we goed op de hoogte zijn van de precieze inhoud van publieksfilosofische publicaties: het lijkt als algemeen bekend te worden verondersteld dat de meeste publieksfilosofie van bedroevende kwaliteit is, en dat om dat in te zien het niet nodig is om het daadwerkelijk te lezen.

Om tot een constructiever oordeel te kunnen komen, wil dit artikel de vraag centraal stellen: waarom heeft publieksfilosofie zo'n slechte naam onder academisch filosofen, en kunnen we uit de kritiek een positieve conceptie van, en kwaliteitscriteria voor, publieksfilosofie afleiden?

Om te beginnen wil ik enkele verwante onderwerpen van discussie parkeren. Ten eerste de vraag of publieksfilosofie iets anders is dan toegepaste filosofie. In beide domeinen lijkt het er om te gaan filosofie op de een of andere manier geschikt te maken voor 'gebruik'. Ik denk dat publieksfilosofie een vorm van toegepaste filosofie genoemd zou kunnen worden – maar dat de toegepaste filosofie breder is, en ook bepaalde typen specialistische filosofie omvat. Hier zal ik het alleen hebben over filosofie die bedoeld is voor een breder, niet filosofisch geschoold publiek. Ten tweede zal ik het niet hebben over de vraag of ook niet-academisch geschoolden aan publieksfilosofie 'mogen' doen. En ook niet over de omgekeerde vraag – of alles wat ik zeg of schrijf dat ondertekend is met 'Annemarie Kalis, filosoof' als publieksfilosofie moet worden begrepen, en daarmee gebonden is aan filosofische kwaliteitscriteria. Denk bijvoorbeeld aan het Zomergasten-in-

3 Een positieve uitzondering hierop is Menno Lievers, in de zin dat hij zowel bekend staat om zijn werk voor een breder publiek alsook om zijn scherpe kritiek op de publieksfilosofie.

terview met Simone van Saarloos, die door de VPRO werd geïntroduceerd als ‘Simone van Saarloos, filosoof’. In eerste instantie lijkt dit een misplaatste aanduiding, aangezien een aanzienlijk deel van haar teksten en activiteiten helemaal niet filosofisch van aard is. Maar het is een open vraag of dat zou moeten. Stel dat ik een recept voor kweeperentaart zou opsturen naar een tijdschrift, en dat onderaan de pagina zou komen te staan ‘Dit recept werd ingezonden door Annemarie Kalis, filosoof’. Zou iemand zich daaraan ergeren? Ik denk dat de ergernis voortkomt uit de aanname dat de auteur of spreker *ambieert* om een filosofische bijdrage te leveren. Hier zal ik me dan ook beperken tot boeken en artikelen die expliciet bedoeld zijn als bijdrage vanuit de filosofie. Wanneer dat zo is, is trouwens lang niet altijd makkelijk te achterhalen. In het boek *Ritme* van denker des vaderlands Marli Huijer staan heel veel bespiegelingen, beschrijvingen en observaties die niets met filosofie te maken hebben (‘Wie alleen maar stilzit, heeft op den duur nergens meer energie voor. Maar ook wie alleen maar rent, en nooit stilzit, raakt tenslotte alle energie kwijt’ (Huijer 2011: 201)). In hoeverre Huijer met dit soort uitspraken *ambieert* een filosofische bijdrage te leveren, wordt nergens expliciet vermeld – het is dan ook eigenlijk onmogelijk om te bepalen of haar boek aan de hand van filosofische kwaliteitscriteria beoordeeld zou moeten worden. Bij andere boeken is het makkelijker: Rob Wijnbergs boek *Nietzsche en Kant lezen de krant: denkers van vroeger over dilemma’s van nu* verwijst in de titel expliciet naar filosofische bronnen en geeft aan dat deze bronnen zullen worden ingezet om hedendaagse kwesties te kunnen begrijpen.

In wat volgt zal ik een inventarisatie geven van veelgehoorde kritieken op bestaande publieksfilosofie, met als doel om dat negatieve beeld vervolgens om te buigen naar een positieve conceptie. Ik ben dus expliciet *niet* geïnteresseerd in discussies over of auteur X ‘het’ nu wel of niet goed doet, wat ik wil achterhalen zijn de criteria die academisch filosofen impliciet dan wel expliciet hanteren in hun kritiek op verschillende vormen van publieksfilosofie.

2 Kritiek op de publieksfilosofie: een overzicht

Het eerste punt van kritiek werd al genoemd in het citaat van Meester & Meester uit de inleiding: veel publieksfilosofie zou zich bezighouden met het uitmelken van een vage behoefte aan ‘dieper inzicht’ ten behoeve van financieel gewin. De ‘filosofie- scheurkalender’ lijkt hier het volmaakte voorbeeld van. Deze kritiek kan worden samengevat in de stelling: *pu-*

bliksfilosofie als commercieel produkt. Waarom wordt dit als een probleem beschouwd? Om de filosofie geschikt te maken voor commerciële uitbating moet zij wel worden ‘opgeleukt’, een fenomeen dat uitgebreid is bekritiseerd door Menno Lievers:

De organisatoren van de ‘Maand van de filosofie’ hebben gemeend dat filosofie aan de man gebracht moet worden door haar ‘leuk’ te maken. Dus we krijgen een filosofische disco, een nacht van de filosofie, waar volgens een beschrijving op de web-site, „zelfs op de w.c. filosofie werd bedreven” (Lievers, 2002).

Lievers vat deze vorm van opleuking samen als ‘Met DJ Kant dansen op het lijk van de academische wijsbegeerte’ (2009), en stelt dat deze ontwikkeling zijn negatieve weerslag heeft op de academische wijsbegeerte. Een ander voorbeeld zijn items in *Filosofie Magazine* zoals ‘Gespot: plekken met de naam van een filosoof, waarin iemand gevraagd wordt uit te leggen waarom hij zijn administratief bedrijf ‘Bureau Cicero’ heeft genoemd.⁴ De kritiek is hier dat ‘grappige inzichten’ uit de filosofie worden uitgemolken om er winst mee te maken.

Een tweede veel gehoord bezwaar is dat de publieksfilosofie uitspraken presenteert als filosofische claims die dat eigenlijk helemaal niet zijn. De stelling zou hier dan ook zijn: *publieksfilosofie als nep-filosofie*. Lievers stelt dat ‘*Filosofie Magazine* de afgelopen jaren in toenemende mate zijn heil [heeft] gezocht bij auteurs die onder het mom van filosofie empirische uitspraken doen over de werkelijkheid’ (Lievers, 2012). Ook worden persoonlijke meningen vaak verpakt als filosofische posities. Ook onder deze noemer valt de observatie dat veel publieksfilosofie niet te onderscheiden is van zelfhulp literatuur. Een veel aangehaald voorbeeld is Alain de Bottons bestseller *The consolation of philosophy*, waarover recensent Michaël Zeeman destijds opmerkte ‘Seneca helpt tegen frustraties, Montaigne tegen onmacht, Schopenhauer steunt wie lijdt onder liefdesverdriet en Nietzsche wordt een batterij van vitaminepillen tegen vrijwel elk ongemak’ (geciteerd in Meester & Meester 2012: 88). Het punt hier is niet zozeer dat mensen niets aan filosofie zouden mogen hebben, maar dat ‘het in de populaire filosofie niet meer gaat om afstand nemen van het alledaagse, niet meer gaat om abstracta, om universele waarheden, gevaarlijke gedachten die ons leven op z’n kop zetten. In plaats daarvan hebben we een huis-

4 In dit specifieke geval was het antwoord wat ontluisterend: “CI staat voor “controleerende instelling”, CE voor “certificering” en RO voor “resultaatgericht” en “onafhankelijk” (*Filosofie Magazine* oktober 2015, p.11).

tuin-en-keukenfilosofie gekregen, waarin het uiteindelijk maar om één vraag draait: *What's in it for me?* (Meester & Meester 2012: 88). Het negatieve effect op de filosofie als discipline is dat bij het bredere publiek de indruk wordt gewekt dat filosofie niet meer is dan een vergaarbak van meningen, empirische claims en levenswijsheden waaruit men kan opvisen wat men op dat moment nodig heeft.

Een derde veelgehoorde kritiek is dat ook publieksfilosofie die *wel* gebruik maakt van de vragen, discussies en methoden zoals die in de academische filosofie gangbaar zijn, dat vaak niet op een goede manier doet. Deze kritiek kan samengevat worden als: *publieksfilosofie als slechte filosofie*. Bijvoorbeeld omdat complexe materie zodanig versimpeld wordt dat het originele materiaal er niet meer in terug te herkennen valt. Of omdat de argumentatie van gebrekkige kwaliteit is, of omdat er ongerechtvaardigde aannames gedaan worden. Of omdat de ideeën die ontwikkeld worden gewoonweg niet interessant en/of vernieuwend zijn. Van dit type kritiek bestaat ook een minder nobele variant (die overigens ook door academisch filosofen onderling regelmatig wordt gebezigt): namelijk dat iets slechte filosofie zou zijn omdat het niet valt binnen de filosofische traditie die men zelf verdedigt. In de praktijk valt dit verwijt moeilijk te onderscheiden van de hierboven genoemde verwijten (dat de argumentatie slecht is, of dat de ideeën niet interessant zijn). Iedereen die een bepaalde filosofische traditie aanhangt meent immers dat deze traditie de beste ideeën en argumenten te bieden heeft. Maar ook als men dit aanneemt, is er verschil tussen vinden dat iemand je lievelingsdenkers en -argumenten niet goed weergeeft (dat is waar de vorige verwijten over gingen), en vinden dat iemand de verkeerde denkers en ideeën gebruikt. In het slechtste geval kan dat laatste ontaarden in een gedegradeerde vorm van *Methodenstreit*, waarin bijvoorbeeld analytische filosofen een publieksboek dat gebaseerd is op werk van Franse postmodernisten automatisch als 'slecht' zullen bestempelen onder het motto: 'als Deleuze in de literatuurlijst staat kan het nooit goed zijn'.

Ik heb hiermee ongetwijfeld niet alle mogelijke vormen van kritiek besproken, maar hopelijk is wel een beeld ontstaan van de belangrijkste bezwaren. Vervolgens is nu de echt belangrijke vraag: wat voor beeld van 'goede publieksfilosofie' ligt er achter deze bezwaren? Een eerste punt dat opvalt, is dat de kritiekpunten grotendeels verwijzen naar criteria die ook voor academische filosofie worden gehanteerd: in de publieksfilosofie moet het gaan om filosofische vragen en kwesties (en dus niet om winstbejag), er moet gebruik worden gemaakt van bepaalde methoden (anders is het nep-filosofie), en dan wel op een gedegen manier (anders is het

slechte filosofie). Dat laatste lijkt het overkoepelende criterium te zijn: goede publieksfilosofie is gewoon goede filosofie (voor een breed publiek), net zoals goede academische filosofie ook gewoon goede filosofie is (uitgevoerd binnen de academie). Tegelijkertijd lijkt iedereen het erover eens dat publieksfilosofie niet precies hetzelfde is als academische filosofie, alleen dan uitgevoerd in een café in plaats van een universiteitsgebouw. Maar hoe verhouden beide vormen van filosofie zich dan precies tot elkaar?

3 De verhouding tussen publieksfilosofie en academische filosofie

Om die vraag te kunnen beantwoorden dient men feitelijk een antwoord te geven op de vraag: wat is filosofie? Ik geloof niet dat op deze vraag een uniform antwoord te geven is: de filosofie is waarschijnlijk de enige discipline waarin ook de aard van de discipline zelf voortdurend *im Frage* wordt gesteld. In plaats van te zoeken naar een eenduidig antwoord, wil ik enkele mogelijkheden verkennen aan de hand van een analogie. Laten we de activiteit van het ‘doen’ van filosofie beschouwen als het zagen van planken uit een boom. De filosofie begint met het onderzoeken van de boom: met het ruwe materiaal. De boom staat in de analogie voor de wereld als geheel. Dit ruwe materiaal wordt door een filosoof bewerkt met de zaag. De zaag staat voor het gereedschap van filosofen: argumenten, analyses en definities.⁵ Door deze bewerking ontstaan de planken: ideeën, theorieën en conclusies.⁶

Als dit filosofie is, dan omvat de academische filosofie het zagen van houten planken in een bepaalde context (laten we zeggen een professioneel houtbewerkingsbedrijf), het trainen van houtbewerkers-in-opleiding, het bespreken van verschillende zaagtechnieken met andere experts en beginners, en het kritisch evalueren van elkaars werk. Op basis van dit beeld kun je tenminste drie verschillende mogelijke concepties van publieksfilosofie afleiden.

1. Publieksfilosofie is als een simpel geschreven, toegankelijk handboek dat *uitlegt* hoe experts planken uit een boom zagen. Het doel is niet zozeer dat mensen zelf gaan zagen, maar dat ze beter begrijpen:

5 Dat er voor daadwerkelijke houtbewerking meer vormen van gereedschap nodig zijn, laat ik hier gemakshalve buiten beschouwing.

6 Men dient deze analogie niet te serieus te nemen: dan zou er na de vorming van een aantal ideeën namelijk geen wereld meer over zijn.

- a. hoe filosofen te werk gaan en wat voor soort planken er allemaal in het Museum van de Wijsbegeerte te bekijken zijn. Dit soort publieksfilosofie richt zich dus op het uitleggen van werk van beroemde filosofen voor een ongeschoold publiek.
 - b. welke functie verschillende soorten gezaagde planken hebben in bestaande bouwwerken die ze kennen. Deze vorm van publieksfilosofie laat zien dat bepaalde maatschappelijke fenomenen alleen goed te begrijpen zijn als men kennis heeft van bepaalde filosofische discussies of theorieën. Zo kan men bijvoorbeeld laten zien hoe de juridische praktijk leunt op de filosofische claim dat er zoiets bestaat als een vrije wil.
2. Het gaat in de publieksfilosofie om de zaag: het doel is mensen zonder kennis van de zaag te *trainen* hoe ze dit gereedschap in hun eigen leven kunnen inzetten. Het zagen van dikke hardhouten planken zal waarschijnlijk altijd te hoog gegrepen blijven: daarvoor moet je een vakman zijn. Maar we kunnen een breed publiek wel leren hoe ze karton, spaanplaat en misschien zelfs dunne plankjes met de zaag kunnen bewerken. Deze focus op het aanleren van filosofische vaardigheden is bijvoorbeeld een van de doelstellingen van de Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW, zie Lenssen 2010).
 3. Het gaat in de publieksfilosofie om de planken: het doel is om mensen allerlei door ons met de zaag bewerkte planken (dus: concrete theorieën en ideeën) aan te bieden voor eigen *gebruik*, eventueel met toelichting hoe en waarom ze zo gezaagd zijn, zodat ze zelf iets kunnen bouwen. Volgens deze opvatting kunnen specifieke filosofische ideeën (en dus niet zozeer, zoals hierboven, het denken zelf) worden ingezet in ons persoonlijk leven en in maatschappelijke debatten. Deze benadering wordt bijvoorbeeld vertegenwoordigd in het werk van Alain de Botton, die uitlegt hoe we Schopenhauers ideeën over de liefde kunnen inzetten om zelf gelukkiger te worden. De redactie van *Bij Nader Inzien* ambieert om filosofische ideeën en theorieën beschikbaar te maken voor gebruik in het maatschappelijk debat: 'We zijn ervan overtuigd dat debatten in de samenleving verbeteren als ze kunnen profiteren van deze methodes.' Het doel is hier niet primair dat lezers zelf beter gaan argumenteren (hoewel de redactie dat ongetwijfeld als een zeer wenselijk neveneffect zal beschouwen), maar dat het filosofisch materiaal zoals aangedragen door de auteurs van de blog, kan worden gebruikt als *input* in de maatschappelijke discussie. Dit is ook de doelstel-

ling van Rob Wijnberg, die in de inleiding tot zijn boek *Nietzsche en Kant lezen de krant* opmerkt dat

de taak van journalisten is om betrokkenen uit het nieuws naar hun opvattingen te vragen, niet naar waar die opvattingen vandaan komen. Filosofen doen dat wel. Zij denken na over de oorsprong van onze opvattingen en stellen ze op het meest fundamentele niveau ter discussie. Filosofie is dan ook het middel bij uitstek om de journalistiek de diepgang te geven die ze vaak mist (Wijnberg 2009: 26).

Deze doelstelling overlapt deels met die uit punt 1b): daar had de publieksfilosofie primair een uitleggende functie, terwijl hier het voornaamste doel is om maatschappelijke debatten en processen te sturen en te verbeteren aan de hand van filosofisch materiaal.

Publieksfilosofie kan dus zijn: 1) filosofie uitleggen 2) het trainen van filosofische vaardigheden, of 3) het aanbieden van bruikbaar filosofisch materiaal. De meeste uitingen van publieksfilosofie zullen natuurlijk hybride vormen zijn, maar ik denk dat het onderscheid van belang is omdat het inzicht kan bieden in de verschillende vormen van kritiek zoals hierboven beschreven, en in de criteria die academisch filosofen impliciet hanteren. Als men meent dat publieksfilosofie primair tot doel heeft om filosofische ideeën en discussies uit te leggen, dan is het essentieel dat die uitleg accuraat is. Iemand die het 'uitleg-model' hanteert zal zich sneller ergeren aan *filotainment* zoals theezakjes met citaten van Heidegger, dan iemand die denkt dat publieksfilosofie gaat om het trainen van vaardigheden. Vanuit beide perspectieven zijn Heidegger-theezakjes natuurlijk complete onzin – maar iemand die het 'uitleg-model' hanteert zal zich storen aan het feit dat deze theezakjes (wellicht!) een vertekenend beeld geven van de ideeën van Heidegger. Een ander voorbeeld: iemand die meent dat publieksfilosofie gaat om het aanbieden van filosofisch materiaal voor gebruik in het eigen persoonlijk leven (3a) zal zich veel minder snel storen aan een initiatief als De Bottons *School of Life* dan iemand die meent dat het zou moeten gaan om het trainen van argumentatieve vaardigheden.

4 Een voorstel

Wat uit het voorgaande blijkt, is dat verschillende opvattingen over wat publieksfilosofie zou moeten doen, hun eigen kwaliteitscriteria met zich meebrengen. Maar om welke criteria gaat het nu precies? Hoe kunnen we,

aan de hand van het bovenstaande, onderscheid maken tussen goede en slechte publieksfilosofie? Zoals gezegd is er wel een heel algemeen antwoord te geven: goede publieksfilosofie heeft een filosofische doelstelling, hanteert filosofische methoden en doet dat op een goede manier. Op grond van de eerste twee criteria valt al een duidelijke schifting te maken. Boeken, tijdschriften en lezingen die pretenderen ‘filosofie’ te zijn, maar geen filosofische doelstelling hebben en/of geen filosofische methoden hantieren, zijn met reden bekritiseerbaar – en ik denk dat veel filotainment hiervoor in aanmerking komt. Veel problematischer is het als het aankomt op het derde criterium, want dan gaat het feitelijk om de vraag: wat is *goede* filosofie? Iedereen zal het er over eens zijn dat men bij het uitleggen van het werk van grote filosofen, de posities accuraat dient weer te geven. Maar wat maakt de ene interpretatie of weergave precies accurater dan de andere? Op dezelfde manier weet iedereen dat men in argumentatie de wetten van de logica dient te respecteren. Maar wat maakt het ene argument nu beter dan het andere? Meer in het algemeen: wat betekent het precies om de filosofische zaag op een goede manier te hanteren, zodat er kwalitatief goede planken ontstaan? Ik heb vanzelfsprekend geen algemeen antwoord op deze vragen. Mijn punt hier is dat het geen vragen zijn die specifiek gaan over publieksfilosofie, maar gewoon over de filosofie in het algemeen.

Ook als ik gelijk heb dat we geen aparte kwaliteitscriteria voor publieksfilosofie nodig hebben, is daarmee echter nog niet duidelijk hoe we dat dan zouden moeten doen, filosoferen voor een breder publiek. Ik wil besluiten met een eigen voorstel.

Wat alle drie de concepties van publieksfilosofie delen, is het uitgangspunt dat de publieksfilosofie tot doel heeft om ‘dat wat wij academisch filosofen doen’, namelijk filosofie, toegankelijk te maken voor een breder publiek. Denk terug aan het statement van de redactie van *Bij Nader Inzien*: ‘deze blog [...] beoogt om de nieuwste inzichten uit de academische filosofie te ontsluiten.’ Iets toegankelijk maken kan vervolgens op verschillende manieren gebeuren: je kunt het uitleggen (1), anderen aanleren (2), of beschikbaar maken voor gebruik (3).

Dit uitgangspunt klinkt natuurlijk heel nobel. Wij hebben iets waardevols in handen, en in plaats van dat alleen voor onszelf te houden, willen we het graag met de wereld delen zodat die er zijn voordeel mee kan doen. Maar je kunt in dit uitgangspunt ook iets anders lezen: academische filosofie is dus blijkbaar filosofie die *niet* toegankelijk is voor anderen dan ingewijden. Om de filosofie toegankelijk te maken is immers een aparte discipline nodig. Naar mijn idee spreekt hier een misvormd idee van aca-

demische filosofie uit. Natuurlijk zijn er filosofische ideeën, kwesties en theorieën die zo complex en/of technisch van aard zijn dat het niet mogelijk is om ze uit te leggen aan een breed publiek zonder voorkennis. Maar geldt dit echt voor het merendeel van de ideeën, kwesties en theorieën? Ik denk niet dat dat zo is. Zeker, om een filosofisch idee of theorie uit te kunnen leggen aan anderen moet er bijna altijd een bepaalde mate van vereenvoudiging plaatsvinden. Dat is niet alleen het geval als het publiek 'breed' is, maar ook onder collega's, of in onderwijs aan filosofiestudenten. De vraag wanneer 'vereenvoudigd' overgaat in 'simplistisch', zal altijd gesteld moeten worden – en ook dit is een vraag waar geen uniform antwoord op te geven is. Maar een filosofisch idee dat in principe *niet* aan anderen kan worden uitgelegd, is mijns inziens geen filosofisch idee. Hierin verschilt de filosofie van de natuurwetenschappen: het is heel goed mogelijk dat er natuurkundige kennis bestaat die door geen mens kan worden verworven. Maar filosofische kennis is mensenwerk, en dat betekent dat het bestaansrecht van filosofische ideeën en theorieën tenminste gedeeltelijk af hangt van de vraag of ze aan anderen kunnen worden overgebracht. Een filosoof die een niet-communicerbare theorie ontwikkelt, is vergelijkbaar met een architect die een woongebouw ontwerpt zonder toegangsdeur.

Mijn suggestie zou dan ook zijn: waarom transformeren we de academische filosofie voor zover dat mogelijk is (en ik denk dat dat op heel veel filosofische terreinen mogelijk is) niet in publieksfilosofie, oftewel in filosofie die toegankelijk is voor een breder publiek? Ik denk dat daar twee veranderingen voor nodig zouden zijn. Ten eerste zouden academisch filosofen zich in hun werk niet primair moeten verhouden tot andere academisch filosofen, maar tot de wereld. De huidige praktijk van academische filosofie is extreem 'naar binnen gekeerd', in de zin dat het voornaamste doel van veel filosofische bijdragen lijkt te zijn dat de auteur zich verhoudt tot andere academisch filosofische auteurs. Dit is niet omdat filosofen dit nu eenmaal het liefst doen, maar vooral omdat men alleen op die manier kans maakt op publicatie in een top-tijdschrift. Het zijn precies deze kruisverwijzingen die vaak niet te volgen zijn voor niet-ingewijden (dat geldt overigens niet alleen voor leken, maar ook voor collega-filosofen die in een andere subdiscipline gespecialiseerd zijn). Inzicht in academisch-filosofische discussies is zeker een belangrijk aspect van goede academische filosofie, maar zou mijns inziens geen doel op zich moeten zijn.

Ten tweede zou er binnen de academische filosofie veel meer aandacht moeten worden besteed aan goed schrijven en goed spreken, en aan het aanleren van deze vaardigheden aan studenten. Juist in de filosofie, een

vak dat in zijn uitoefening volledig afhankelijk is van de taal, valt inhoudelijke kwaliteit niet los te zien van stijl (een punt waar Martha Nussbaum in haar boek *Love's knowledge* (1990) uitgebreid aandacht aan besteedt). Je kunt een idee of argument alleen goed overbrengen als je het goed verwoordt.⁷ En waar er binnen de academische context heel veel tijd wordt besteed aan de vraag *wat een auteur precies zegt*, is er veel minder aandacht voor de vraag *hoe de auteur het zegt*. Wollig, warrig en obscuur taalgebruik wordt weliswaar niet aangeprezen maar in de praktijk meestal toch grotendeels getolereerd, zeker wanneer het gevestigde academici betreft. Brand Blanshard merkte in zijn geweldige essay *On philosophical style* (1954) al op dat:

one influential teacher who writes badly can infect a whole brood of offspring, who proceed to spread the infection. Often our young philosophers [...] are allowed to commit mayhem on the language unwarned, and to grow up under the innocent impression that such behaviour is somehow scholarly (1954: 38).

Zijn observatie lijkt nog niets aan actualiteit te hebben verloren.

Hoe ziet een goede stijl er dan uit? Het voert te ver om hier diep op in te gaan, maar ik noem kort twee voorbeelden. Eén van de stilistische problemen die Blanshard bespreekt is onnodig generaliserend taalgebruik: 'if we cannot convert our generalizations on call into statements about particular instances, that does show in nine cases out of ten that we are not yet clear as to what precisely we are trying to say' (1954: 36). Abstracties zijn onvermijdelijk in filosofisch taalgebruik: abstraheren is immers een van de doelstellingen van de filosofie. Maar dat betekent niet dat we het niet meer hoeven te hebben over dat wat we abstraheren: 'Some philosophers would surely do better here if they bore in mind what great writers seem to know by instinct, that a generalization which we can make without trouble if we start from the bottom may be quite beyond us if we have to start from the top' (Blanshard 1954: 31). Een ander aspect wordt uitgebreid behandeld door Michael Billig in zijn boek *Learn to write badly: how to succeed in the social sciences* (2013), dat voor een groot deel net zo goed van toepassing is op de academische filosofie. Billig bespreekt het te pas en te onpas gebruik van jargon en vooral van zelfstandige naamwoorden, een neiging die hij

7 Het omgekeerde is natuurlijk niet waar: een goede stijl garandeert niet dat het verwoorde idee ook goed is.

ironisch betitelt als ‘verzelfstandignaamwoordisering’.⁸ Dit zijn slechts enkele voorbeelden om aan te geven dat het goed mogelijk is om op een concrete manier te spreken over zoets als een ‘goede stijl’.

Ter conclusie. Wat valt er uiteindelijk te zeggen over de slechte reputatie van publieksfilosofie onder academisch filosofen? Eerder gaf ik al aan dat ik niet geïnteresseerd was in discussies over de vraag of auteur X ‘het wel of niet goed doet. Wat wel interessant is, is de vraag hoe wij als academisch filosofen denken over de verhouding tussen wat we doen in ons dagelijks werk en de belangstelling van een breder publiek. Want die belangstelling is er, dat blijkt maar al te duidelijk uit het succes van de Nederlandse publieksfilosofie. In het voorgaande heb ik geprobeerd enkele mogelijkheden te verkennen, die me tot de stelling hebben gebracht dat er in de academische filosofie nog veel aan toegankelijkheid te winnen is. In plaats van op elkaar, zouden academisch filosofen zich veel meer op de wereld moeten richten, en op de filosofische problemen die zich in die wereld voortdurend aan ons opdringen. En, ze zouden hun taalgebruik veel serieuzer moeten nemen dan ze nu vaak doen. Als we dat doen, is er geen publieksfilosofie meer nodig.

Literatuur

- Billig, Michael (2013) *Learn to write badly: How to succeed in the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blanshard, Brand (1954) *On philosophical style* (Vol. 106). Manchester: Manchester University Press.
- De Botton, Alain (2000) *The consolations of philosophy*. Vintage.
- Huijter, Marli (2011) *Ritme*. Meppel: Boom.
- Lensen, Sjimie (2010). *Academische wijsbegeerte en publieksfilosofie: Van kloof tot coöperatie*. MA scriptie Wijsbegeerte, Universiteit Utrecht.
- Lievers, Menno (2002) ‘Maand van de filosofie’ schiet doel voorbij. *NRC*, 29 april 2002.
- Lievers, Menno (2009) Filosofie is geen strenge wetenschap meer maar een themafeest voor tv-shows en dagtrips. *NRC*, 11 april 2009.
- Lievers, Menno (2012) Een tijdschrift voor pseudo-intellectuelen. *Trouw*, 6 oktober 2012.
- Meester, Frank & Meester, Maarten (2012) *Meesters in het hier en nu. Over 20 jaar Nederlandse filosofie*. VBK Media.
- Nussbaum, Martha C. (1990) *Love’s knowledge: Essays on philosophy and literature*. Oxford: Oxford University Press.
- Wijnberg, Rob (2010) *Nietzsche en Kant lezen de krant. Denkers van vroeger over dilemma’s van nu*. Amsterdam: De Bezige Bij.

8 Ter illustratie geeft hij onder andere een mogelijk apocrief voorbeeld uit de snackbarindustrie. Daar raakte op een gegeven moment de term ‘autocondimentation’ in zwang, een term die verwees naar het gebruik om klanten van een snackbar zelf saus op hun snacks te laten doen (Billig 2013).

Over de auteur

Annemarie Kalis is universitair docent aan het Departement Filosofie en Religiewetenschap van de Universiteit Utrecht. Ze heeft een dubbele achtergrond in de psychologie en de wijsbegeerte, en doet onderzoek op het gebied van handelingstheorie, morele psychologie en filosofie van de psychiatrie. In 2014 ontving ze een NWO-VENI subsidie. Enkele recente publicaties: *Failures of agency. Irrational behavior and self-understanding*. Lanham: Lexington Books (2011); met Gerben Meynen: *Mental disorder and legal responsibility: The relevance of stages of decision-making*. *International Journal of Law and Psychiatry* (2014); *Mentale toestanden in de psychologie*, *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte*.